

COMISIYNWYR NAWDD CYMDEITHASOL A CHYNNAL PLANT
PRYDAIN FAWR

MEMORANDWM YMARFER Rhif 3

Defnyddio'r Gymraeg yn Achosion y Comisiynwyr

1. Diben y Memorandwm Ymarfer hwn yw adlewyrchu egwyddorion Deddf yr Iaith Gymraeg 1993, sef y dylid trin y Gymraeg a'r Saesneg yn gydradd wrth weinyddu cyfiawnder yng Nghymru.
2. Mae'r Memorandwm hwn yn berthnasol i bob achos Cymreig, h.y. yn gyffredinol, achosion gerbron y Comisiynwyr lle mae'r parti unigol yn byw yng Nghymru. Ystyr "parti unigol" yw unrhyw barti anllwywodraethol. Os oes mwy nag un parti unigol mewn achos, yna, bydd achos yn achos Cymreig os yw pob un ohonynt yn byw yng Nghymru. Os yw un yn byw y tu allan i Gymru, yna, bydd rhaid i'r Comisiynydd (ar ôl rhoi cyfle i'r partion gyflwyno sylwadau) benderfynu a ddylid pennu'r achos yn achos Cymreig ai peidio. Os na chaiff ei phennu felly, yna bydd yn dal i fod yn agored i'r Comisiynydd ganiatáu i'r Gymraeg gael ei defnyddio yn ystod achos neu wrandawriad (gweler paragraff 10 isod).
3. Ar hyn o bryd, Swyddfa'r Comisiynwyr yn Llundain sy'n gweinyddu achosion Cymreig. Mae Cynllun Iaith Gymraeg y Gwasanaeth Llys hefyd yn berthnasol i'r Swyddfa honno. At ddibenion y Cynllun, trafodir achosion Cymreig yn yr un modd â phetaent yn cael eu cynnal yng Nghymru. Ym mhob achos Cymreig, bydd gan unrhyw barti yr hawl i ddefnyddio'r Gymraeg wrth gyfathrebu gyda'r Comisiynwyr a'u Swyddfa, yn unol â'r Cynllun, a bydd croeso iddynt ddefnyddio'r Gymraeg.
4. Yn benodol, mewn achos Cymreig, caiff unrhyw barti neu gynrychiolydd ddefnyddio'r Gymraeg mewn unrhyw ddogfen yn ystod achos sydd gerbron y Comisiynydd. Bydd y Comisiynydd neu Swyddog Cyfreithiol yn ystyried pa gyfarwyddiadau sydd eu hangen i gyfieithu dogfennau o'r fath. Os rhoddir cyfarwyddiadau i gael cyfieithu unrhyw beth, gwneir hynny heb gost i unrhyw barti unigol.
5. Os mai Cymraeg oedd iaith yr apêl yn y tribiwnlys is, bydd y Comisiynydd neu'r Swyddog Cyfreithiol yn rhoi cyfarwyddiadau priodol ar gyfer parhau i ddefnyddio'r Gymraeg yn yr achos gerbron y Comisiynydd.
6. Os cynhelir gwrandawriad llafar mewn achos Cymreig, mae gan unrhyw barti yr hawl i ofyn am gael cynnal y gwrandawriad hwnnw yng Nghymru. Dylid gwneud unrhyw gais am gael cynnal gwrandawriad yng Nghymru cyn gynted ag y bo modd, a fan hwyraf, o leiaf 21 diwrnod cyn pennu dyddiad unrhyw wrandawriad.

7. Mewn unrhyw wrandawriad Cymreig (ymhle bynnag y'i cynhelir), mae gan unrhyw barti, cynrychiolydd neu dyst yr hawl i ddefnyddio'r Gymraeg. Fodd bynnag, os bydd parti neu ei gynrychiolydd ef/hi yn bwriadu defnyddio'r Gymraeg neu'n bwriadu cyfeirio'r Comisiynydd yn y gwrandawriad at ddogfen yn Gymraeg neu alw tyst a all fod yn dymuno rhoi tystiolaeth yn Gymraeg, cyfrifoldeb y parti neu'r cynrychiolydd yw hysbysu Swyddfa'r Comisiynydd cyn gynted ag y bo modd a, fan hwyraf, 21 diwrnod cyn dyddiad y gwrandawriad, er mwyn gallu gwneud trefniadau priodol i reoli a rhestru'r achos fel y gellir gwneud unrhyw drefniadau cyfieithu neu gyfieithu ar y pryd sy'n angenrheidiol.

8. Lle bo hynny'n ymarferol, bydd gwrandawriad lle defnyddir y Gymraeg yn cael ei restru gerbron Comisiynydd sy'n medru'r Gymraeg, ac, os oes angen cyfleusterau cyfieithu, mewn lleoliad lle mae cyfleusterau cyfieithu ar y pryd ar gael.

9. Lle bynnag mae angen cyfieithydd i gyfieithu tystiolaeth o'r Saesneg i'r Gymraeg neu o'r Gymraeg i'r Saesneg, bydd Ysgrifennydd y Comisiynwyr yn cymryd camau i sicrhau bod cyfieithydd ar y pryd yn bresennol sydd â'i enw ar restr cyfieithwyr ar y pryd cymeradwy'r llys.

10. Mewn achosion nad ydynt yn achosion Cymreig, y Comisiynydd sydd i benderfynu a ddylid caniatáu i bobl siarad Cymraeg ai peidio. Os bydd parti'n dymuno defnyddio'r Gymraeg mewn achos o'r fath, yna, dylid gwneud cais i'r Comisiynydd cyn gynted ag y bo modd, a fan hwyraf, o leiaf 21 diwrnod cyn unrhyw wrandawriad.

11. Ym mhob achos Cymreig, rhaid rhoi copi o'r Memorandwm (yn Gymraeg ac yn Saesneg) i bob parti unigol gyda'r dogfennau cyntaf a anfonir yn yr achos hwnnw, pan fydd parti unigol yn ymuno â'r achos, a hefyd pan drefnir unrhyw wrandawriad.

12. Nid yw'r cyfarwyddyd a roddir yn y Memorandwm Ymarfer hwn yn rhagfarnu defnyddio iaith ar wahân i'r Saesneg neu'r Gymraeg pan fo'r iaith arall hwnnw'n iaith i barti unigol. Os oes angen cyfieithu neu gyfieithu ar y pryd o iaith ar wahân i'r Saesneg neu'r Gymraeg, yna, dylid ceisio cyfarwyddiadau gan y Comisiynydd neu'r Swyddog Cyfreithiol cyn gynted byth ag y bo modd.

**Ei Anrhydedd y Barnwr Hickinbottom
Prif Gomisiynydd
31 Rhagfyr 2004**